

lunnutta käsitystä puolueen varhaisesta linjasta ja sen muovautumisesta. Isotalo myös haastaa aikaisempaa tutkimusta, mutta se tapahtuu pääosin alaviitteissä, joista tekijä olisi voinut rohkeasti nostaa eriyvän mielipiteensä varsinaiseen tekstiin.

Työn esimerkillisessä johdantoluvussa Leena Isotalo selvittää termit tunnustuksellinen uskonnonopetus, uskonnonhistoria, siveysoppi ja katsomusaineet. Lisäksi hän selvittää myös esimerkiksi käsitteen konservatiivisuus sisällön tässä työssä. Yksi tutkimuksessa käytetty keskeinen käsite jää kuitenkin kaipaamaan tarkempaa selitystä. Vuonna 1920 puolueohjelmaan tuli kohta, jonka mukaan kirkon ja valtion suhteissa oli otettava huomioon ”tarpeellinen arkatuntoisuus” kansankirkkoa kohtaan. Tämä on keskeistä tutkimuksen sisällön kannalta ja toistuu läpi koko työn. Täsmällinen määrittely sille, mitä tekijä tarkoittaa ”arkatuntoisuudella” tässä tutkimuksessa, olisi ollut paikallaan.

Kirjoittajan tutkimustulokset ovat vakuuttavasti perusteltuja, asiantuntevia ja johdettavissa tutkimuksen sisällöstä. Leena Isotalon ansiokas väitöskirja on hyödyllinen ja informatiivinen lisä sekä kirkkohistorialliseen että poliittisen historian tutkimukseen.

EIJA JÄMBÄCK
TEOL. MAIST., HELSINKI

G. W. F. HEGEL
Logiikan tiede I:
Objektiivinen logiikka. Helsinki:
Kustannusosakeyhtiö
Summa 2011. 367 s.

Kun suomenkielinen kirjallisuus luotiin 1800-luvulla, käännöskirjallisuus oli keskeisen tärkeässä roolissa aiemman kansankielen nostamisessa kulttuurikieleksi. Suomen- ja suomentajien merkitys on

yhä erittäin suuri, ja on iloinen asia, että laaja kokoelma filosofian klassikoita on julkaistu myös suomen kielellä. Nyt on ilmestynyt suomenkielinen Hegelin teoksen *Wissenschaft der Logik* (1812) ensimmäinen osa. Sen suomentaja Ilmari Jauhiainen ja teoksen julkaissut Kustannusosakeyhtiö Summa ovat suomennoksen julkaistessaan tehneet kulttuuriteon.

Teos on varustettu Vesa Oittisen ja Ilmari Jauhiaisen laatimalla esipuheella, joka on vaatimattomasti otsoikoitu nimellä ”Saatteeksi”. Kyseessä on kuitenkin erittäin valaiseva ja oppinut johdatus Hegelin logiikkaan ja siihen saksalaisen idealismin tilanteeseen, johon tämä teos on alkuperin kirjoitettu. Oittinen ja Jauhiainen ovat laatineet teokseen myös selitysosaa, mikä huomattavasti helpottaa teoksen tutustumista.

Tässä teosesittelyssä en tarkastele teoksen suomen kieltä tai suomentamista, vaan esitän muutamia näkökohtia Hegel-suomennoksen merkityksestä. On yleisesti tunnettua, että Suomessa oli hegeliläisiä ja hegeliläisyyttä 1800-luvulla, mutta monen hegeliläiseksi kutsutun kohdalla tämän suomalaisen hegeliläisyyden sisältö on saattanut jäädä yhtä epäselväksi kuin itse Hegelin ajattelukin. Hegelin teossuomennoksen yksi merkitys on siinä, että se tuo saksaa – ja yleensä kieltä nimeltä hegel – osaamattoman lukijakunnan ulottuville yhden osa-alueen siitä, mistä suomalaisessakin hegeliläisyydessä oli kyse: hengen, tietoisuuden ja käsitteiden filosofian.

Hegelin mukaan hänen logiikkansa oli Jumalan esitystä sellaisena kuin hän oli ennen maailman ja äärellisen hengen luomista. Näkökulma muuttuu nykytarkastelijalle ymmärrettävämmäksi, kun Hegelin näkemykset asetetaan aikalaistekstiin, kuten Oittinen ja Jauhiainen johdannossaan tekevät, ja kun absoluuttisen tiedon tematiikkaa tarkastellaan subjekti-objekti -eron, käsitteiden rakentumisen ja nykytermein vaikkapa objektiivisen tie-

teellisen näkökulman saavuttamisen perspektiivistä.

Hegel-suomennos on tärkeä suomalaisen oppi- ja aatehistorian näkökulmasta myös teologian alalla. Paitsi että teos helpottaa suomenkielisen lukijan perehtymistä siihen mitä Hegel kutsui logiikan tieteenä, kyse on myös suomalaisen teologian 1800-luvun vaiheiden ymmärtämisestä.

Kun suomalainen yliopisto alkoi tieteellistyä yliopiston siirtyttyä Helsinkiin, tämä tieteellistyminen koski myös teologiaa. Helsingissä teologisessa tiedekunnassa oltiin ”kantilaisia”. ”Kantilaisuus” tarkoitti, että Kantin filosofiasta oli tehty se johdopäätös, että ajatus perimmäisen todellisuuden saavuttamattomuudesta antoi elintilan teologialle. Käytännössä tämä näyttää tarkoittaneen, että teologia saattoi ongelmattomasti olla dogmaattista toistoa ja sen sisältö annettuna otettua. Se kun kertoi todellisuudesta, jota ei voitu tietää, vaan johon saatettiin vain uskoa.

”Mistä tiede on aloitettava? - - tämä aloittamiseen liittyvä moderni hämmennys johtuu syvemmästä tarpeesta, jota eivät vielä tunne ne, joille on dogmaattisesti tärkeää päästä osoittamaan periaate tai jotka dogmaattista filosofiaa vastustaen suhtautuvat skeptisesti siihen, että löytyisi subjektiivinen kriteeri. Tuon tarpeen taas kiistävät ne, jotka kuin hihasta vetämällä aloittavat sisäisestä ilmestyksestään, uskosta, intellektuaalisesta havainnoinnista jne. haluten asettua metodin ja logiikan yläpuolelle.”

Suomessa tätä Hegelin kuvaamaa metodin ja logiikan yläpuolelle asettumista edustivat uskonnollismieliset konservatiiviset teologit, kuten professori ja arkkipiispa E. G. Melartin, Benjamin Frosterus ja J. A. Gadolin. He eivät olleet modernissa mielessä kiinnostuneita yliopistoteologiasta tieteenä, vaan uskonnonopetuksen ja uskonnonharjoituksen muotona. He edustivat sitä todellisuuden jakaantumista luonnol-

liseen ja yliluonnolliseen, jonka Hegel pyrki kumoamaan, kun hänelle kaikki maailmassa oli immanenttista.

Uskonnollisten konservatiivien näkökulmasta Hegelin filosofia oli monin tavoin loukkaavaa ja sopimatonta. Hegelin kunnianhimoissa ajattelussa ei esimerkiksi ollut tieteellisesti kovinkaan kiinnostavaa selvittää, missä kristillinen kolminaisuusoppi oli muotoiltu. Varhaisten vuosisatojen ja tuon ajan filosofian kontekstissa oli hänen mielestään luonnollista, että se olisi tullut muotoilluksi jossain Rooman valtakunnan itäosissa. Sen sijaan tieteellisesti kiinnostavaa oli hänen mielestään kysyä, oliko kolminaisuusoppi totta. Friedrich Schleiermacherin ajatuksen uskonnollisen uskon syntymisestä riippuvaisuuden tunteesta Hegel kyynisesti huomautti, että jos tämä kuvaus oli totta, paras kristitty oli koira, sillä koirat näyttivät hänestä jatkuvasti elävän tässä riippuvaisuuden tunteessa.

Suomalainen teologianharjoitus tieteellistyi 1830- ja 1840-luvuilla ulkoapäin tulleiden vaikutteiden ansiosta. Tämän sai aikaan hegeliläisvaikutteisten filosofien Mathias Sundwallin ja Axel Adolf Laurellin rekrytoituminen teologisen tiedekunnan professoreiksi sekä Bengt Olof Lille, joka kävi hakemassa Saksasta kirkkohistorian osaksi teologisen tiedekunnan antamaa opetusta. 1830–1840-lukujen tilanteessa opetusviroissa olleet aiemmat teologiset viranhaltijat eivät kyenneet uudistamaan teologiaa tieteelliseksi. Uskonnollisiin argumentteihin vedoten he päinvastoin vastustivat uusia kysymyksenasetteluita ja uusia tieteellisiä tarkastelutapoja.

Vastustuksen intellektuaalisesta tasosta kertoo, että uskonnollismielisen teologioppositiion viholliseksi muodostui filosofia ja vieläpä yksi filosofinen koulukunta tulkintoineen, hegeliläisyys. Tällä jälkikäteen tarkastellen aivan absurdiilla viholliskuvalla, jonka ytimessä oli vastustaa inhimillisen järjen roolia ja toimintaa tieteellisessä tutkimuksessa, on

ollut suomalaisessa teologianharjoituksessa kauaskantoisia ja suomalaiseseen uskonnolliseen fundamentalismiin liittyviä seurauksia, joita ei kuitenkaan voi yksityiskohtaisesti eritellä tässä yhteydessä.

Sen sijaan voidaan todeta, että suomennoksena ilmestynyt *Logiikan tiede I* oli tärkeä teos dogmatiikan professorina vuosina 1836–1852 A. A. Laurellille. Hänelle kysymykset tiedon synnystä ja subjekti-objekti-eron ylittämistä olivat keskeisen tärkeitä niin hänen opettaessaan ylioppilaita teoreettisen filosofian dosenttina kuin hänen laatiessaan virkaväitöskirjan dogmatiikan professuuria varten vuonna 1834.

Täysin riippumatta siitä mitä Hegelin maailmansynteestä tai hänen filosofisesta järjestelmästä nykyään ajatellaan, Hegel-suomenos tuo suomalaisen lukijakunnan ulottuville osan siitä intellektuaalisesti korkeatasoisesta ja syvällisestä tietoisuuden itse itseään tarkastelevasta hankkeesta, jota Hegel pyrki toteuttamaan.

TARJA-LIISA LUUKKANEN
DOS., JÄRVENPÄÄ

RUDOLF VON SINNER
The Churches and Democracy in Brazil: Towards a Public Theology Focused on Citizenship.
Eugene, OR: Wipf and Stock 2012. 406 s.

Rudolf von Sinner toimii systemaattisen teologian professorina Brasilian São Leopoldon luterilaisessa tiedekunnassa ja teos on habilitaatiokirja Bernin yliopistoon. Hänen teoksensa ”julkisesta teologiasta” (public theology) ansaitsee tarkastelun, ei vain poliittisen teologian teorioiden vaan Brasilian kirkkohistorian tunteuksen vuoksi. Harvassa kirjassa on yhtä paljon asiaa, joka palvelee luki-

joita näin runsaasti. Kirjoittamisprosessi onkin kestänyt useita vuosia ja vaatinut myös tutkimusassistenttien apua.

Kirjoittaja on valinnut tarkastelun kohteeksi Brasilian roomalaiskatolisen kirkon, suurimman luterilaisen (IECLB) kirkon ja helluntailaisen kirkon (Assembléia de Deus, AD) ennen sotilasdiktatuuria, sen aikana ja jälkeen. Kirja on kaksiosainen: alkuosa on poliittisen teologian teoriankehittelyä ja jälkimmäinen osa kertoo, miten kirkot ovat ymmärtäneet oman roolinsa yhteiskunnan tai ainakin yksilöiden omanatuntona. Voisi sanoa, että samoissa kansissa on näin kaksi kirjaa, joista jälkimmäinen on ylivoimaisesti mielenkiintoisempi. Ainakin itse aloitin loppuosasta, koska se perustuu laajaan kirkko- ja yleishistorian tunteukseen ja tarjoaa materiaalipaketin viimeaikaista, suurelta osin ei-englanninkielistä tutkimusta.

Von Sinner kertoo aluksi kokemuksiaan Brasilian ja sen perusyhteisöjen muutoksista. Perusyhteisön valitsema poliitikko petti odotukset. Kuitenkaan kirjoittaja ei väsy toistamaan, että varsinkin katolinen kirkko on toiminut demokratian esikouluna monille nykyajan poliitikoille. Brasilialainen yhteiskunta ei missään vaiheessa sotilashallintoa joutunut autoritaarisen hallinnon kynsiin, vaikka eli ”autoritaarisessa tilanteessa”. Tämä näkyi hallinnon uhrien määrässä: Brasiliassa sotilashallinto tappoi ”vain” 333 ihmistä 1964–1981, kun vastaava luku oli Chilessä 3100 ja Argentiinan likaisessa sodassa 30000.

Luterilaisuuden traumat, varsinkin LML:n yleiskokouksen siirto Ranskan Evianiin 1970, mainitaan, mutta näkökulmaa tasapainotellaan pehmeämmäksi kuin esimerkiksi tuolloisen LML-presidentin Mikko Juvan historiikissa *Seurasin nuoruuteni näkyä*. Siinä Brasilian luterilaiset nähdään itsepintaisina isänmaanystävinä. Von Sinner kylläkin myöntää, että natsiaikana luterilaiset kirkon johtajia myöten kannattivat Hitleriä